

OVER DE RESTEN VAN TWEE UIT NEDERLAND AFKOMSTIGE NERTSEN,
Mustela lutreola (Linnaeus, 1761)

door P. J. H. VAN BREE

(Instituut voor Taxonomische Zoölogie, Universiteit van Amsterdam)

In de zoogdiercollectie van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden bevinden zich de schedel (RMNH 13416) en het volledige skelet (RMNH 13410) van als Bunzingen, *Putorius putorius* (Linnaeus, 1758), geregistreerde dieren. Schedel en skelet worden reeds vermeld in de door Dr F.A. Jentink in 1887 gepubliceerde catalogus van de osteologische verzameling van het Leidse museum. Op pagina 113 van die catalogus wordt de schedel genoemd onder „*m. Crâne d'un mâle adulte. Hollande*” en het skelet onder „*d. Squelette d'un mâle. Hollande. De M. Verster van Wulverhorst*”. Nu kan men erover twisten of dat de Bunzing geplaatst moet worden in een apart geslacht *Putorius* G. Cuvier, 1817, of dat de soort thuis hoort in het geslacht *Mustela* Linnaeus, 1758. Mijn persoonlijke voorkeur gaat uit naar de plaatsing in het geslacht *Mustela*. Inzake de taxonomische waarde van het geslacht moge ik verwijzen naar Voous, 1964.

Veel belangrijker is evenwel dat de genoemde resten niet van Bunzingen afkomstig zijn maar van Nertsen, *Mustela lutreola* (Linnaeus, 1761). Dit was de Duitse zoöloog Dr U. Rempe reeds opgevallen bij een bezoek aan het museum in januari 1961. Hij sprak toen erover met schrijver dezes (zie van Bree & Saint Girons, 1966: 270) en het lag in de bedoeling dat gemeenschappelijk de skeletresten nader bestudeerd zouden worden. Door allerlei omstandigheden is daar niets van gekomen. Toch bleven de exemplaren in mijn herinnering, speciaal met betrekking tot de herkomstvermelding „Hollande”. Toen recent echter in Amsterdam een uitgebreid onderzoek aan de Bunzing plaats vond (zie o.m. Glas, 1974), leek het moment gekomen om weer aandacht te besteden aan de Nertsen. Dank zij de vriendelijke medewerking van

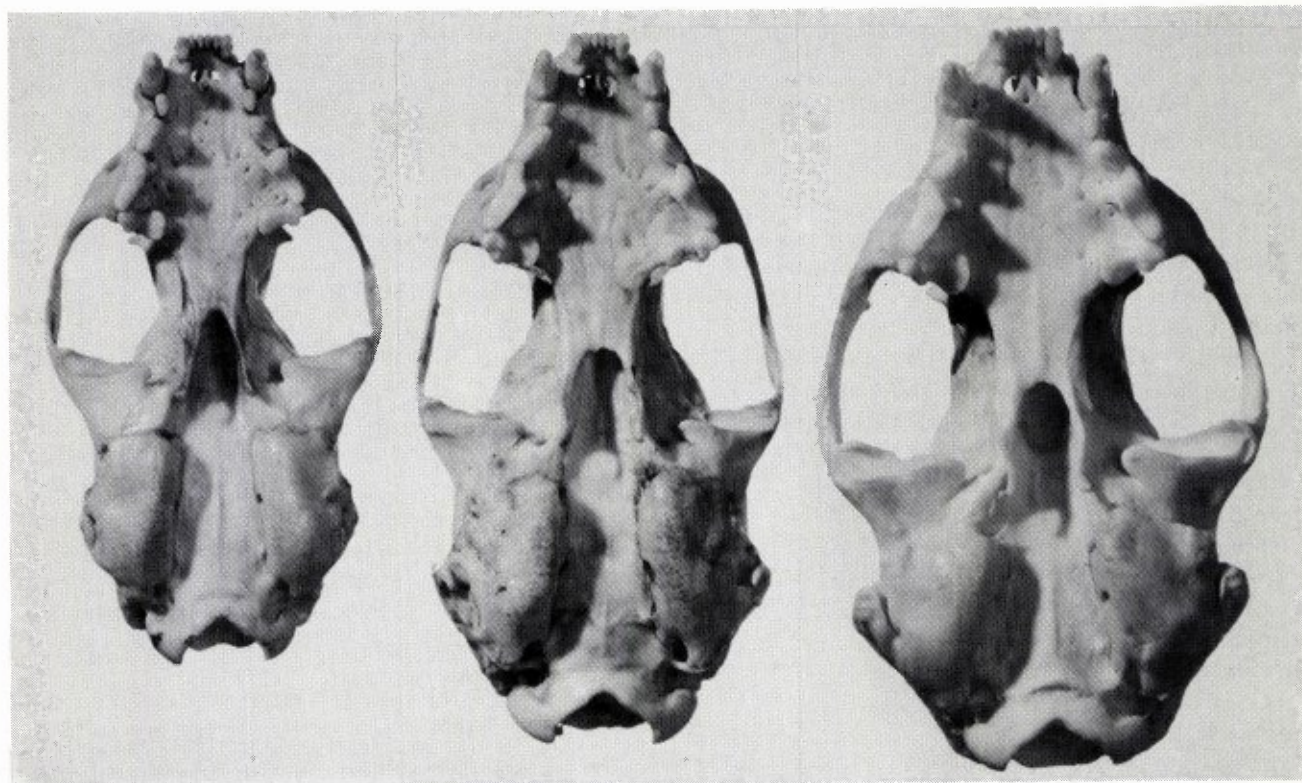
Dr A.M. Husson van het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie te Leiden konden schedel en skelet geleend en bestudeerd worden. Verder kon het geleende materiaal vergeleken worden met de schedels van meer dan twee honderd Bunzingen.

Zo op het eerste gezicht lijken de schedels van Nertsen en Bunzingen erg veel op elkaar. Dit zelfde geldt ook voor de intacte dieren. Bestudeert men echter het schedelmateriaal wat kritischer dan vallen een aantal verschillen op. Zo is de schedel van *lutreola* slanker dan die van *putorius*, hetgeen tot uiting komt in de volgende determinatiekenmerken (naar Novikov, 1962 en Stroganov, 1969):

Lengte tussen het midden van de achterrand van het benige verhemelte (staphylion) en de voorrand van het achterhoofdsgeat (basion) is ongeveer gelijk aan de mastoïdbreedte. De mastoïdbreedte is ongeveer de helft van de condylobasale lengte. De breedte tussen de buitenranden van de achterhoofdsknobbels (condylae occipitales) is groter dan de breedte van de snuit gemeten over de hoektanden (canines)
 M. lutreola.

Lengte tussen staphylion en basion is duidelijk kleiner dan de mastoïdbreedte. De mastoïdbreedte is groter dan de helft van de condylobasale lengte. De breedte tussen de buitenranden van de condylae occipitales is ongeveer gelijk aan de rostrumbreedte (over C) *M. putorius*.

Genoemde verschillen kunnen gecontroleerd worden aan de bijgevoegde maten (zie maattabel) en zijn te zien op de schedelfoto's (zie figuur). Verdere verschillen zijn te vinden in de postorbitale insnoering

Onderzijden van bovenschedels van twee Nertsen en een Bunzing.

Van links naar rechts *Mustela lutreola* RMNH 13.416, *Mustela lutreola* RMNH 13.410 en *Mustela putorius* ZMA 15.000.

Foto: L.A. van der Laan - ZMA.

(deze is meer geprononceerd in *lutreola* dan in *putorius*) en in de vorm van de bullae auditori (eivormig met duidelijk schuin naar voren wijzende punt bij *lutreola* - meer „vierkant” en zonder punt bij *putorius*). Zonder daar verder op in te gaan zijn er ook kleine verschillen in het profiel van het rostrum en in het gebit.

Om misverstanden te voorkomen kan het nuttig zijn er op te wijzen dat de (Europese) Nerts een nauwe verwant heeft in Noord Amerika, de Mink (abusievelijk ook wel Nerts genoemd), *Mustela vison* (Schreber, 1777). Dieren van deze tweede soort worden vanwege hun pels na 1900 ook in Europa in kwekerijen gehouden en zij kunnen na ontsnapping

ook in ons land zich in het wild handhaven. In Engeland, Scandinavië en Rusland komen verwilderde en zich voortplantende Minken veelvuldig voor. Bovenschedels van *Mustela lutreola* en *Mustela vison* zijn van elkaar te onderscheiden in de verschillende stand van de laatste valse kies en de eerste ware kies ten opzichte van elkaar en in verschillen in bouw van de schedel tussen de hoektand en de oogkas. Hoewel het Leidse *lutreola* materiaal van vóór 1900 dateert, hebben wij zekerheidshalve gecontroleerd of er geen sprake kon zijn van de Amerikaanse soort, hetgeen niet het geval bleek. Momenteel komen Nertsen in Europa voor in twee ver van elkaar verwijderde gebieden. In het oosten

in een gebied achter de Zweeds-Finse grens, achter de Oder-Neisse grens en achter de lijn Görlitz-Constantza (aan de Zwarte Zee). Het tweede gebied ligt in Frankrijk ten westen van de lijn Le Havre - Parijs - Agen - Biarritz (van Bree & Saint Girons, 1966). Bestudeert men de literatuur uit de vorige eeuw dan blijkt dat toen beide verspreidingsgebieden groter waren en dat dus het gebied er tussenin kleiner was. Het is zeer waarschijnlijk dat beide verspreidingsgebieden delen zijn van een vroeger veel groter zijnde gebied van voorkomen.

Desondanks was schrijver dezes nogal verbaasd toen hij bij de bewerking van een collectie roofdierbotten en -schedels, afkomstig van een prehistorische nederzetting bij Vlaardingen (2380-2240 jaar voor Christus gedateerd), de resten vond van *Mustela lutreola* (van Bree, 1961-a, 1961-b). Een beschadigde schedel was met zekerheid te determineren, een tweede nog sterker beschadigde schedel zou van een Nerts afkomstig kunnen zijn (zie ook Clason, 1967). Bij de bestudering van de schedels uit Vlaardingen kon de bewerker slechts beschikken over weinig vergelijkingsmateriaal. In de jaren daarna zag en bestudeerde hij zoveel schedels van Nerts en Bunzingen, dat mocht er nog enige twijfel bestaan hebben aan de oorspronkelijke determinatie, die twijfel nu wel volkomen verdwenen is.

Is de herkomst van de subfossiele schedels boven enige twijfel verheven, anders ligt het voor de schedel en het volledige skelet uit de Leidse collectie. Het is immers bekend dat men het vroeger niet zo nauw nam wat betreft de herkomstvermelding. Toen was het object veel belangrijker dan de bijbehorende gegevens. Daar tegenover staat dat de zoogdierspecialist F.A. Jentink zijn tijd ver voor was wat betreft gebruik en vermelding van bij zoologisch materiaal behorende gegevens. Hij was in dat soort zaken reeds zeer consciëntieus en ik twijfel er niet aan dat zijn herkomstvermelding „Hollande” (= Nederland) juist is. Waar precies in Nederland de dieren gevangen/gevonden werden en wanneer is niet meer na te gaan.

Toch kunnen wij indirect tot bepaalde indicaties komen die van belang kunnen zijn. Het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie werd gesticht in 1820. Daartoe werden een aantal privé verzamelingen, een universitaire verzameling en een verzameling van het Rijk samengevoegd. In die tijd was het gebruikelijk alleen dat te verzamelen wat exotisch was, wat er vreemd uitzag, wat zeldzaam was en wat van verre kwam. De eerste directeur, C.J. Temminck, hoe actief ook, was niet de man om van bepaalde diersoorten series aan te leggen en de oude liefde tot het exotische speelde duidelijk een rol bij zijn beleid. Het is pas zijn opvolger H. Schlegel geweest, die bepaalde dat er series verzameld moesten worden, ook van gewone dieren. Nu was de Bunzing een gewoon dier en we kunnen dus wel aannemen dat deze pas in de tijd van Schlegel verzameld werden. Schlegel werd in 1828 conservator en in 1858 volgde hij Temminck op als directeur. Gaan we van deze veronderstelling uit dan werden de hier besproken Nerts en Bunzingen verzameld tussen 1828 en 1887, het jaar dat de reeds genoemde catalogus van Jentink uitkwam.

Van de schedel „m” (RMNH 13416) geeft Jentink niet op wie de verzamelaar was. Bij het skelet „d” (RMNH 13410) vermeldt hij dat deze afkomstig is van Verster van Wulverhorst. Nu komen daarvoor in aanmerking vader en zoon Verster van Wulverhorst, die beide nauwe betrekkingen onderhielden met het Leidse museum. De vader Abraham Hendrik (geboren 3-IX-1796 te 's Hertogenbosch; gestorven 19-XII-1882 te Noordwijk) was Houtvester-Inspecteur van Zuid-Holland en een groot vriend van Schlegel. Hij ging met zijn zoon en Schlegel veel op jacht en verzamelde dieren voor het Rijksmuseum van Natuurlijke Historie. De zoon Florentius Abraham (geboren 12-IX-1826 te Boxtel; gestorven 9-IX-1923 te Leiden) was van 1860 tot 1920 als administrateur aan het Leidse museum verbonden. Voor die tijd had hij een functie in Zuid-Holland, die ook te maken had met jacht en visserij. Ook deze summier gegevens betreffende vader en zoon Verster van Wulverhorst zijn niet in tegenspraak met de

	<i>M. lutreola</i>			<i>M. putorius</i>	
Collectie & registratie nummer	RMNH 13.416	RMNH 13.410	ZMA 12.265	ZMA 15.746	ZMA 15.000
Geslacht	♂	♂	♂	♂	♂
Condylbasale lengte	55,0	61,8	66,1	69,9	63,0
Jukboogbreedte	30,6	33,4	37,4	42,1	40,3
Mastoïdbreedte	25,1	30,4	32,4	37,4	34,9
Palatumlengte	24,0	27,3	29,5	32,3	29,5
Interorbitale breedte	11,6	12,4	13,8	17,3	17,0
Infra-orbitale breedte	15,6	14,5	17,7	20,2	20,4
Postorbitale breedte	9,5	12,4	12,8	16,3	15,7
Basion-staphylon	26,8	30,0	31,5	33,3	29,1
Max. breedte occipit. condylae	13,9	17,6	16,9	17,3	16,5
Breedte rostrum (over C)	12,9	13,7	15,1	18,7	16,9
Onderkaaklengte	30,9	37,1	38,4	44,1	40,3

Afmetingen van de schedels van drie exemplaren *Mustela lutreola* (RMNH 13.416, RMNH 13.410, ZMA 12.265) en van twee exemplaren *Mustela putorius* (ZMA 15.746 en ZMA 15.000) in mm.

boven ontwikkelde theorie inzake de periode waarin het materiaal van de Nertsen verzameld werd. Het lijkt mij te ver gaan om de provincie Zuid-Holland aan te wijzen als regio van herkomst van dier RMNH 13410, ondanks het feit dat ook Vlaardingen, de vindplaats van het subfossiele materiaal, binnen deze provincie ligt.

Als jongen had ik veel contact met een oude visser, Jan van der Velde, die midden in Kortenhoef woonde. Van der Velde was een intelligent man zonder leugenverhalen, die veel wist over de planten en dieren uit zijn omgeving. Ik herinner mij, dat moet in de jaren 1939 - 1941 geweest zijn, dat hij vertelde dat er vroeger in zijn jeugd bij Kortenhoef een tweede soort Bunzing voorkwam. Dat dier had halve zwemvliezen tussen de vingers en de tenen, niet zo goed ontwikkeld als bij de Otter maar toch met duidelijke vliezen. Het dier was verder kleiner dan een Bunzing.

Het is pas recent dat ik mij realiseer dat Van der

Velde een Nerts beschreven heeft. Ik schat dat hij ongeveer 70 jaar oud was toen hij mij het dier beschreef; dat wil zeggen dat hij, geboren en getogen in het Vechtplateengebied, de Nerts gekend moet hebben zo in de jaren 1880 - 1890. Ik weet heel goed dat het bovenstaande niet als bewijsmateriaal aan te voeren is maar ik geloof dat het onjuist zou zijn het maar te vergeten. Temeer daar wijlen de heer J. W. Koenders van de Muskusratten-Bestrijdings-Dienst mij een dergelijk verhaal vertelde afkomstig van een oude visser uit Friesland. Hiermee in verband is het nuttig er op te wijzen dat er zich in de collectie van het Uebersee-Museum te Bremen een opgezette Nerts bevindt, geschoten te Bremen-Blockland in 1884. Hemelsbreed gemeten ligt die plaats op iets meer dan 200 kilometer van Sneek.

Vatten we nu het voorgaande samen dan moeten we concluderen dat de Nerts, *Mustela lutreola*, vroeger in Nederland voorkwam en dat de soort hoogst-

waarschijnlijk hier uitgestorven is zo tussen het midden en het eind van de vorige eeuw. Over de oorzaak van dat uitsterven is niets te zeggen. Uit Frankrijk is het evenwel bekend dat het dier anthropophoob is, dwz dat het verdwijnt uit een gebied (uitsterft) wanneer zich daar mensen vestigen. Zo dit juist zou zijn, dan zouden we kunnen zeggen dat de soort het slachtoffer is van de toenemende menselijke populatiedruk, zonder dat er direct sprake is van jacht, voedselconcurrentie en/of biotoopvernietiging.

Summary:

Notes, measurements and photographs are published concerning two skulls of *Mustela lutreola* (Linnaeus, 1761) from the Netherlands, present in the collection of the Rijksmuseum van Natuurlijke Historie at Leiden. The skulls probably came from animals killed during the period 1828 - 1887; the species most probably died out in the Netherlands during the second half of the last century.

Literatuur:

- Bree, P.J.H. van (1961-a). - On a subfossil skull of *Mustela lutreola* (L.) (Mammalia, Carnivora), found at Vlaardingen, the Netherlands. Zool. Anz., 166 (7/8): 242-244.
- Bree, P.J.H. van (1961-b). - On the remains of some Carnivora found in a prehistoric site at Vlaardingen, the Netherlands. Beaufortia, 8 (91): 109-118.
- Bree, P.J.H. van & M.C. Saint Girons (1966). - Données sur la répartition et la taxonomie de *Mustela lutreola* (Linnaeus, 1761) en France. Mammalia, 30 (2): 270-291.
- Clason, A.T. (1967). - Animal and man in Holland's past: I-XIV, 1-247, I-VII, 1-90, maps, errata (Wolters, Groningen).
- Glas, G.H. (1974). - Over lichaamsmaten en gewichten van de Bunzing, *Mustela putorius* Linnaeus, 1758, in Nederland. Lutra, 16 (2/3): 13-19.
- Jentink, F.A. (1887). - Catalogue ostéologique des mammifères. Muséum d'Histoire Naturelle des Pays-Bas, IX: 1-359, 12 pls (Brill, Leiden).

Novikov, G.A. (1962). - Carnivorous mammals of the fauna of the USSR: 1-284 (Isr. Progr. Sci. Translations, Jerusalem).

Stroganov, S.U. (1969). - Carnivorous mammals of Siberia: I-X, 1-522 (Isr. Progr. Sci. Translations, Jerusalem).

Voous, K.H. (1964). - Het genusbegrip in de zoölogie in theorie en praktijk. Vakbl. Biologen, 44 (8): 139-149.

AANKONDIGING

Van de reeks Wetenschappelijke Mededelingen van de K.N.N.V. ontvingen wij onlangs:

1. no. 110 Nederlandse Vliegen-Muscidae.
Tweede vermeerderde druk
door: Dr. W. J. Kabos met tekeningen van de schrijver.
Prijs f 7,— (voor niet-leden f 8,—)
2. no. 111 De Nederlandse Decapoda
(garnalen, kreeften en krabben)
door: Dr. L. B. Holthuis en Dr. G. R. Heerebout.
Prijs f 7,50 (voor niet-leden f 8,50)

Bovenstaande publicaties worden franco toegezonden na ontvangst van het vermelde bedrag op postrekening nr. 13028 van het Bureau van de K.N.N.V. te Hoogwoud (N.H.) onder vermelding van wat verlangd wordt. De prijzen zijn inclusief porto. Voor belangstellenden liggen beide deeltjes bovendien ter inzage in de bibliotheek van het Natuurhistorisch Museum.

red.